

Un prohóm de Barcelona a la segona meitat del segle XIX: Francisco José Orellana (1820-1892)

Josep M. Mestres Quadreny

Acadèmic de número. jomequ@gmail.com

Resum

Orellana, economista i home de lletres, és examinat en la seva doble vesant d'economista i literat. L'economista, que forjà els fonaments de la industrialització de Catalunya impulsant les lleis proteccionistes enfront del lliurecanvisme propugnat pel centre i el sud d'Espanya. La seva figura representa un antecedent en la configuració dels grups de pressió econòmica del nostre país que, a partir de llavors, han tendit a agrupar a l'entorn del seu nucli dur agrícola, industrial o de serveis, persones de formació intel·lectual sense interessos directes, però capaços de formalitzar les idees i l'acció.

L'home de lletres es distingí en la novel·la històrica, fonamentalment en la història explicada de manera novel·lada i en importants treballs d'erudició. Totes les seves obres són breument comentades sense entrar en anàlisis erudits, però suficients per donar una imatge de conjunt de la seva important obra literària.

Abstract

A key figure in Barcelona in the second half of the 19th century:
Francisco José Orellana (1820-1892)

Orellana, an economist and man of letters, is examined in his double facet as economist and literati. As an economist, he laid the foundations of the industrialisation of Catalonia by driving protectionist laws against the free-trade ideas being promoted in central and southern Spain. His figure is a forerunner to the rise of economic pressure groups in our country, which since then have tended to group people with intellectual training who were lacking in direct interests yet were able to formalise ideas and actions around the hardcore of agriculture, industry or services. The man of letters stood out for his historical novels, mainly on history told in a novel-like form, and for his ground-breaking scholarly works. All his works are briefly mentioned without entering into erudite analyses, yet in enough detail to give a snapshot of the entirety of his significant literary oeuvre.

Francisco José Orellana va néixer el sis d'agost del 1820 a Albuñol en plena Alpujarra, comarca granadina on la cultura àrab es mantingué ferma, florida i rica fins a l'expulsió dels moriscos, la conseqüència de la qual fou una forta davallada demogràfica i econòmica, cosa que cridava l'atenció del jove Orellana (fig. 1). Allà aprengué les primeres lletres: llatí, francès i dibuix. Als dotze anys es traslladà a Granada, on feu els estudis de Filosofia i Dret a la Universitat. En aquell moment el romanticisme es trobava en plena ebullició, tal com ell mateix explica a la seva novel·la *Luz del Alba*: “*algunos escritores franceses acababan de imprimir un movimiento irregular, desordenado, pero impetuosos y propio para enardecer las imaginaciones meridionales*”. Era l'època de Victor Hugo, de Chateaubriand, de Lamartine i, a la Universitat, les noves idees feien bullir la ment i exaltar la imaginació dels estudiants com ell i els seus companys Pedro Antonio de Alarcón, Juan Valera i tants d'altres. Als vint-i-un anys ingressà a l'exercit i això el féu tocar de peus a terra: des d'allà la vida es contemplava d'una altra manera. Escrivia poesies i articles literaris que publicava en el periòdic *El Abencerraje*, ahora que a la Capitania General, amb el grau de sergent, es manifes-

Fig. 1. Retrat de F. J. Orellana, gravat per E. Lechard, que figura com a frontispici de la seva novel·la històrica *La reina loca de amor* (1854).

baixos els preus dels articles de primera necessitat i regular amb saviesa els impostos per tal d'afavorir el desenvolupament de les manufactures i estimular la inventiva dels artesans. El pròsper sistema econòmic practicat pels àrabs a la península Ibèrica, consistent bàsicament en el treball ben organitzat per mitjà del cultiu conjunt i harmoniós de l'agricultura, la manufactura productiva i les arts, tot incorporant-hi alhora els coneixements tecnològics d'aquell moment, contrastava fortament amb la posterior economia de la corona espanyola, fonamentada en l'espoli de les colònies d'ultramar i l'adquisició de productes manufacturats procedents de diversos països europeus, amb el consegüent empobriment del país. Vegem com a la biografia de *Quevedo* ho explica, amb paraules que tots podem entendre: “*El comercio de lujo se alimentaba por regla general de objetos*

tava excepcionalment dotat per a la organització administrativa.

La seva curiositat envers el motiu que havia portat Andalusia de ser tant rica en temps del regne de Granada a ser tant pobra en el present, l'impulsà a fer l'estudi sobre la manera de viure, la manera de fer i tota la activitat desenvolupada durant aquella època per tal de cercar-ne la resposta. Dedicà molts mesos a llegir a la biblioteca de la Universitat tots els Anals i Cròniques de reis i de savis àrabs que va trobar; va conèixer la vida d'Alhàmar que fomentà la cria de la seda i canalitzà les aigües de l'horta; la de Muhamad que impulsà l'agricultura, les arts i la indústria i establí relacions comercials amb Itàlia, Mig Orient i Àfrica amb la corresponent repercussió en la prosperitat i el benestar de totes les classes socials; la de Jusuf i tants altres que posaven en evidència la cura que tenien aquests sobirans al mantenir

extranjeros, y extranjeros eran también casi todos los que los vendían: por consiguiente, los millones que pasaban de América a España, y de manos del pueblo a las de los fastuosos magnates y cortesanos, no volvían por el curso natural de las satisfacciones del lujo al bolsillo de los artesanos e industriales españoles, sino se disipaban como el humo, yendo a enriquecer otras naciones. El vulgo no poseía los profundos conocimientos de la economía política exótica, que hoy son pasto y pienso de las inteligencias privilegiadas que los comprenden; pero, gente sencilla y acostumbrada a llamar al pan, pan, y al vino, vino, sabía contar, si quisiera fuese por los dedos, y decía para su burdo sayo: “Cien millones, gastados en adornar de dijes y perendengues a las damas y a los señores de la corte, son cien millones: ¿de donde han salido? –De nuestro sudor– ¿Quién los recoge? –Los extranjeros que fabrican y venden los tales dijes y perendengues. Luego perdemos cien millones.” El lujo, decían, es como una epidemia, cuyo contagio se extiende de mayor a menor, como una mancha de aceite... resulta de aquí también, que si los sueldos no alcanzan, se ha de robar, se han de vender los destinos, las influencias, la justicia..... Y así por el estilo discurrían aquellos españoles poco ilustrados del siglo XVII, deduciendo, por último, dos conclusiones antieconómicas en el siglo XIX, a saber: que el lujo era una gran causa de inmoralidad; y que no estando alimentado con producciones del estado español, debía ocasionar progresivamente la ruina de España”.

Un conflicte amb els seus superiors, el 1848, va tenir com a conseqüència un canvi de destinació que el portà a Barcelona. Aquest càstig, que paradoxalment es convertí en premi, es produí just en el moment més oportú per a ell i per a Catalunya, on en aquell moment s'estava generant el doble renaixement literari i industrial. Era l'època que Aribau escrivia la seva *Oda a la Pàtria*, Clavé iniciava l'organització de les societats corals i es ressuscitaven els Jocs Florals. Barcelona es desvetllava: aquell mateix any entrava en funcionament la primera línia de ferrocarril d'Espanya que unia Barcelona amb Mataró, el Gran Teatre del Liceu acabava d'obrir les portes, es creava l'Escola de Belles Arts de Llotja, Ildefons Cerdà enllestia el projecte per a la construcció de l'Eixample de Barcelona per tal d'expandir la ciutat que feia pocs anys havia enderrocat les muralles i que, a partir de llavors, inicià un creixement econòmic i demogràfic que l'ha portat a ser la ciutat cosmopolita que és ara. És el moment clau de l'inici de la modernització d'Espanya sota la iniciativa de Catalunya, molt ben descrit per Vicens Vives a la seva *Història de Catalunya* (Tercera part: “El segle XIX. Industrialització i revolució burgesa”), mes endavant estudiat en profunditat per l'historiador Jordi Nadal i els economistes Fabià Estapé i Ernest Lluch.

Just arribar a Barcelona va conèixer i feu amistat amb Victor Balaguer, qui el va introduir a l'Institut Industrial de Catalunya, en el qual ingressà aquell mateix any, i es va llicenciar de l'exèrcit. Aquest Institut acabava de ser creat per la Junta de Comerç – una entitat existent des del 1758, fonamental en el desenvolupament de l'economia catalana-. Allà va tenir l'ocasió de conèixer i tractar els principals industrials catalans i estudiar les seves aspiracions, com també les condicions d'activitat de cada tipus de manufactura i de cada ram de la indústria fabril, i la seva repercussió dins la vida econòmica del país. Va recollir, formular i defensar les postures proteccionistes generalitzades en els ambients industrials i polítics catalans. Aprengué la nostra llengua, que dominà a la perfecció, es casà amb una catalana, s'integrà de ple a la societat barcelonina i estimà el nostre país com a propi. A la *Reseña de la Exposición Industrial y Artística de Barcelona* del 1860, hi deia: “*Vemos a los naturales de otras provincias, que, como el que traza estas líneas, aquí llegan y se admiran y exclaman: ¿Qué, son estos aquellos catalanes rudos e intratables que nos habéis pintado? ¡Cuán mal los cono-*

cíamos! Aquí sólo encontramos un pueblo circunspecto, eso sí, que no se entrega sin reflexión al primero que le presenta la mano, pero que apenas conoce a quien trata le abre los brazos y le ofrece su amistad franca y sincera; un pueblo sensato y altamente sociable, que si es grave y adusto en el cumplimiento de sus deberes, también es alegre y bullicioso, sin desgarro, en las horas de esparcimiento, donde la virtud encuentra premio y la aplicación arrimo, donde a nadie que sea honrado y útil se le pide carta de naturaleza, donde los vicios se procura cubrirlos con el velo del decoro, un pueblo en fin que no es avaro de sus tesoros ni de su sangre, cuando el honor de España lo reclama y que lucha sin tregua para arraigar en el suelo español todos los adelantos de su siglo.” (fig. 2).

El 1879 fou creat l’Institut de Foment del Treball Nacional, a conseqüència de la fusió de l’Institut Industrial de Catalunya i el Foment de la Producció Nacional, del qual en fou secretari general fins a la seva mort, el 1892, alhora que fundador i director de la revista d’aquesta entitat, *El Eco de la Producción*. Una revista quinzenal, de petit format (26 x 16 cm.) d’una trentena de pàgines, apareguda a partir d’abril del 1880, que tractava sobre temes econòmics i coneixements d’utilitat per als industrials. Va ser encomanat de múltiples gestions a les Corts i al Govern de Madrid tant per defensar els interessos industrials de Catalunya com per a combatre les postures lliurecanvistes dels representants principalment del centre i sud d’Espanya, car la consolidació de la revolució industrial a Catalunya depenia en bona part d’una organització aranzelària que protegís el mercat espanyol i d’ultramar davant d’una competència europea molt més madura.

Va escriure milers d’informes i d’articles publicats a diversos diaris, principalment el *Diari de Barcelona*. Va ser també l’iniciador i principal organitzador de l’Exposició Universal del 1888 a Barcelona. La seva figura representa un antecedent en la configuració dels grups de pressió econòmica del nostre país que a partir de llavors han tendit a agrupar a l’entorn del seu nucli dur agrícola, industrial o de serveis, persones de formació intel·lectual sense interessos directes però capaços de formalitzar les idees i l’acció.

Jo no hi entenc gens, d’economia política, prou feina tinc per sortir-me’n en la domèstica, però Orellana en les seves novel·les fa comentaris alligonadors en un llenguatge a l’abast de tothom. Per exemple, a la novel·la *Los pecados capitales* posa en boca d’un dels personatges el següent paràgraf: “Yo compraría una hacienda; y en este país, donde los ricos propietarios, por regla general, no saben hacer más que ostentar su vanidad, comiéndose sus rentas lejos del suelo que las produce, daría el ejemplo de la aplicación y de la economía, como ésta debe entenderse: no ahorrando y atesorando a la manera de los avaros, sino destinando los capitales y las rentas a introducir mejora sobre mejora, y haciendo ver a grandes y pequeños que no hay tierra mala, que no pueda producir más que una buena, aplicando en ella la inteligencia y la industria. Yo haría de mi heredad una escuela práctica de labranza; ensayaría los medios mecánicos y los métodos científicos de cultivo que han decuplicado en pocos años la riqueza agrícola de otras naciones, y probaría que la tierra es la mejor caja de ahorros y el mejor banco del mundo: pues al revés que estos, se contenta con recibir de sus imponentes un módico interés anual por las pérdidas que sufren en sus operaciones, y en cambio les entrega capitales por beneficios. Enseñaría a estas gentes atrasadas y rutinarias el modo de convertir en oro hasta las piedras, que consiste en no contentarse en arañar el suelo y aguardar la cosecha mirando al cielo. Sino establecer junto a los campos industrias manuales y mecánicas, adecuadas a las producciones rústicas de que sea susceptible cada comarca o localidad: así aprenderían esta buenas gentes lo que vale el tiempo; los pobres jornaleros y sus familias ten-

Fig. 2. Portada del Catálogo de la Exposición Industrial y Artística de productos del Principado de Catalunya, Barcelona, 1860.

alimento los linos y cáñamos de la Vega, las lanas de los montes, la seda y el algodón de la costa, y que movidas por el agua, no echarían menos el vapor. ¿Veis ya el tesoro? Podéis desde luego pensar que estableciendo ese elemento de prosperidad, el más positivo de todos en el siglo en que vivimos, toda la falda desierta de esta montaña se convierte en una nueva ciudad: allí se crean grandes fraguas y fundiciones donde elaborar el hierro y otros metales, elemento indispensable para la fabricación; mas allá la química aplicada a las artes levanta espaciosos laboratorios, y triplica el valor del nitro, azufre, plomo y otras mil sustancias minerales, que aquí abundan y se pierden; mas allá se establecen vastos talleres de carpintería, también hijos de la industria fabril, y todos los oficios menores reciben un acrecentamiento de trabajo: la población actual, desocupada, y por consiguiente miserable y viciosa, se morigera y gana en bienestar; ella sola no basta para cubrir las necesidades cada día crecientes de la producción general, y afluyen nuevos pobladores; la propiedad territorial y urbana duplica por lo menos su valor intrínseco... Esto no debiera yo decirlo; pero es una verdad, de que da testimonio tanta pobreza en medio de tanta abundancia.”

drían ocupación todo el año, y los mismos labradores se quedarían con la boca abierta, cuando vieses que se daba valor a las cosa que ahora desprecian y tiran, y que sus frutos les dejan más utilidad con menos trabajo. Si me sobrara dinero, me asociaría a otros propietarios ricos, y prestaría sobre hipoteca a labradores y colonos inteligentes y aplicados, no para lucrarme con la usura chupando la sangre al pobre, como aquí se acostumbra, sino para que este dinero no estuviese ocioso, y para que mi ejemplo no fuese perdido por falta de recursos.” I a propòsit del procés d'industrialització, a Luz del Alba un anglès, tot contemplant el riu Darro a Granada, diu: “Figuraos en imaginación, que ese río, en vez de arrastrar indolentemente sus aguas por donde las lleva, corriesen por encima de aquella loma de enfrente, cosa facilísima y de bajo coste, pues baja de una altura mucho mayor: esas aguas que nunca se agotan, en atención a que manan de las perpetuas nieves de la Sierra, conducidas por donde he dicho, equivalen, bien aprovechadas y reproducidas, a la fuerza enorme de sesenta u ochenta mil caballos: representaos ahora en toda esa ribera una serie de fábricas, a que pueden dar

Aquests comentaris són com una mena d'illustració del seu pensament sobre economia, basat en el triangle format per la ciència, l'art i el treball. La Ciència és l'ànima, la intel·ligència que proporciona el coneixement de les lleis de la natura i la seva aplicació a la producció material; l'Art és el sentiment de la bellesa que orienta vers les formes ideals; el Treball és el braç que executa: sense ell no hi ha cap mena de producció humana; sense ell les ciències i les arts són estèrils: *Labor omnia vincit*. “*Ni las Artes pueden prosperar sin la Industria, ni ésta sin el concurso de las Ciencias, ni las Ciencias y la Industria mancomunadas pueden dar frutos que satisfagan completamente al espíritu humano, sin la cooperación de la Bellas Artes.*”

Crec que és prou evident, fins i tot per al més llec, la importància que el coneixement i els avenços científics han proporcionat a l'impuls de la producció, tant agrícola com industrial, al llarg de la història de la humanitat. En canvi crida l'atenció el paper que Orellana atorga a les belles Arts, possiblement derivat dels estudis que havia realitzat sobre la cultura del Regne de Granada, on els artistes col·laboraven en el disseny dels meravellosos teixits de seda que s'exportaven a tot Europa i Orient Mitjà. Però hem de considerar també que, en la seva qualitat de literat i poeta, veia molt clar el paper que les arts exerceixen en l'enaltiment de la qualitat humana, i de la necessitat de que el teixit industrial les tingui en compte tot aprofitant en benefici mutu el seu elevat potencial creatiu, per tal que el país prosperi en els camps material i espiritual alhora. Orellana entén que l'art ha de desenvolupar-se emancipat de qualsevol mena de tutela, es a dir expressat amb llibertat, i fet en benefici de tota la humanitat, en lloc de ser obsequi d'alguna classe privilegiada: “*Deber es de los grandes y poderosos de la tierra prestar culto y apoyo a las bellas Artes; pero éstas no deben someterse nunca al influjo de aquellos, ni fundar su esplendor en grandezas convencionales.*” Diu que l'home es compon de matèria animal, intel·ligència i amor, i no en té prou amb la simple satisfacció de les necessitats materials: necessita alguna cosa que parli a la imaginació a través dels seus sentits; alguna cosa que l'hi exciti un plaer íntim, encara que no sàpiga ben bé com explicar-ho; alguna cosa que l'elevi sobre la vida vegetativa; que desvetlli al seu esperit sensacions reflexos d'un món millor. La poesia té un efecte benefactor en tant que art immaterial per excel·lència: “*La poesía, que, prescindiendo de las formas, constituye la esencia de las bellas Artes, y cuyos ecos, más o menos dormidos, más o menos embotados o pervertidos, existen en el fondo de toda alma humana.*” També la música és un art immaterial, dotat d'una elevada capacitat d'atracció: “*No han de ser las Artes, centinelas avanzadas del progreso humano, las que hayan de basar su encumbramiento en la antigua división de castas y clases: necesita descender para elevarse; no descender a encenegar sus puras alas en el fango materialista, sino a bajar del cielo, como Prometeo, el fuego divino para animar la materia. Esto ha hecho la música en nuestro siglo; se ha popularizado, y es la más floreciente de todas las Artes, al paso que ninguna otra presta mayor suma de útiles servicios.*” En efecte en aquella època la música tenia un brillant paper en la vida barcelonina: el vell Teatre de la Santa Creu i el recentment inaugurat Teatre del Liceu competien en la representació d'òperes i també feien concerts, però l'organització concertística freqüent i metòdica arrencà amb empenta el 1844 amb la fundació de la Societat Filharmònica de Barcelona, que comptava entre els seus dirigents amb el seu amic Victor Balaguer; aquesta societat disposava de cor i orquestra propis, i allà actuà Franz Listz i altres il·lustres concertistes. Però també s'havia produït un fenomen nou al panorama musical barceloní: l'èxit multitudinari dels concerts Euterpe amb les veus dels cantaires obrers dels cors de Clavé enlairant-se al costat de grans orquestres. Probablement Orellana es referia a les dues, i totes dues foren importants per les seves conseqüències, ja que si bé l'activitat de

la Filharmònica durà pocs anys, en foren prou per obrir el camí que seguiren altres entitats, que amb més o menys fortuna donaren continuïtat a l'activitat concertística —el mateix Foment del Treball Nacional organitzava concerts públics a la seva seu—, la qual amb alts i baixos com el de la postguerra —del 1939 al 1960— s'ha mantingut fins als nostres dies; ahora que la llavor llençada per Clavé arrelà fortament i és l'origen de l'esplendorós moviment coral de la Catalunya d'avui dia. Encara que en aquell moment les arts plàstiques no es trobessin en el moment més brillant, Orellana no les deixava de banda; deia que l'art pot proporcionar multitud de serveis a la indústria i a la societat sense haver-se de subordinar a la utilitat: *“El día, quizá no muy distante, en que el ejemplo dado por algunos, haga ver la diferencia que hay entre el verdadero y falso mérito; el día en que, por esta causa, y por efecto de la educación creciente, la mayoría del público se encuentre en aptitud de juzgar con acierto, la perfección artística llegará a ser ley general en la industria, porque no será tan fácil como ahora contentar a la muchedumbre con frivolidades y artificios de relumbrón, y al mismo tiempo escasearán menos los artistas distinguidos. Habrá por consiguiente, necesidad de acudir a ellos en demanda de modelos y diseños acabados, y no podrá imponérseles una voluntad exclusiva y caprichosa por temor de incurrir en el desprecio público.”* L'art ha de ser font de béns, sense que ningú l'hagi de sotmetre al seu interès o caprici, tot desvirtuant-ne la naturalesa. Això és important, ja que els artistes de talent que col·laboraven amb la indústria eren escassos justament perquè s'hi donava la circumstància inversa.

El model econòmic, podríem dir-ne humanista, que defensava Orellana procedeix del sentiment estètic innat a l'home, dels progressos de la ciència i de l'educació popular, de la propagació de les idees i dels models de bellesa, de la necessitat, en fi, de competir en perfecció i bon gust. En definitiva l'objectiu del progrés consisteix a incrementar la riquesa i prosperitat material del país, alhora que el benestar dels seus habitants per la millora del seu nivell cultural. En contraposició hi trobem el materialisme utilitari, o liberalisme, practicat llavors a la Gran Bretanya: el negoci per damunt de tot, la lluita d'interessos on els vencedors són sovint derrotats, la febre econòmica que destina l'home a la producció i no la producció per a l'home.

Orellana creu que l'escola liberal d'economia política condemna el gènere humà a una lluita desesperada, sense treva ni respir, el resultat final de la qual no és la millora del benestar del productor, sinó l'esclavitud de la indústria i les arts. La competència és la seva llei; la barator té la darra paraula; però la competència, que és un poderós estimulador, a partir de certs límits condueix irremissiblement a la ruïna del feble i a la negació de la personalitat humana. La barator és una quimera perquè és un concepte relatiu, ja que el comerç consisteix en un intercanvi dels productes del treball i per tant no és possible que un sigui barat sense que l'altre sigui car: *“Si una pieza de tela cuesta hoy dos fanegas de trigo, y mañana se compra por una, diremos que la tela vale la mitad de lo que valía, pero el precio del trigo será el doble: en el primer caso la tela es cara, porque el trigo es barato; en el segundo es barata porque el trigo es caro. Solo así se concibe la relación de precios, y en ningún caso habrá utilidad recíproca para ambas partes, sino en el de que abunde el trigo por efecto de las buenas cosechas, y abunde la tela por efecto de la mayor facilidad y economía de su producción. En este último caso, no serán los dos productos comercialmente más baratos ni más caros: podrán adquirirse dos fanegas de trigo por dos piezas de tela; pero la ventaja será recíproca, y consistirá, no en haber comprado barato el trigo ni la tela, sino en haber producido y adquirido doble cantidad de ambas cosas con igual coste y trabajo.”* La lluita de la competència és

benèfica mentre es neutralitzen els mitjans de producció i la força dels contrincants, però quan aquest principi es distorsiona de manera exagerada, el treball és envilit, l'equilibri es trenca i apareixen crisis alimentàries, polítiques i comercials, l'individu sucumbeix i únicament resten les comunitats poderoses que priven les febles fins i tot de treballar i progressar.

Aquest conjunt d'idees i de cites, les he extret del llibre d'Orellana vinculat amb l'economia: *La Exposición Universal de París en 1867* (Barcelona, 1867). És un voluminós llibre de 600 pàgines, amb nombroses il·lustracions gràfiques, dividit en dues parts. A la primera fa una minuciosa descripció del recinte i de cadascun dels pavellons i els seus continguts, entre els quals s'estén particularment en els de Bèlgica i de França i, naturalment, en el d'Espanya sobre el qual es manifesta molt crític amb la seva representació. Fent referència al vell casalot que s'hi havia construït, diu: "*Como significación, es un anacronismo; y hasta el color de piedra tostada y ennegrecida por los siglos, que ha debido dársele, contribuye a entristecer el ánimo, trasladándole a tiempos que ya no son, e inspirando la idea de que España no vive en el presente, ni tiene aspiraciones futuras, sino que reposa en el pasado y sólo se alimenta de recuerdos.*" També es dol de la deixadesa de l'organització espanyola: el catàleg ple d'errors, amb noms d'empreses que no hi eren exposades i expositors que no hi figuraven; molts dels productes arribaven tard, o en males condicions, o sense cap mena d'informació, etc. Després, però, dedica un espai considerable a la descripció de tots i cadascun dels expositors espanyols. En la segona part hi estudia en profunditat els diferents rams industrials, agrícoles, forestals i miners, i en descriu els procediments de producció i la maquinària, amb al·lusió d'estadístiques de producció. És un autèntic *estat de la qüestió* de la producció industrial europea, a l'inici del darrer terç del segle XIX.

Ha passat prop d'un segle i mig des de llavors i sento que les meves mancances no em permeten fer una valoració de la tasca de Francisco José Orellana. No puc anar més enllà de fer ressaltar l'espectacular resultat que impulsà la seva gestió en la industrialització de Catalunya, que repercutí positivament, més tard, en la d'Espanya. Però si que puc fer unes reflexions sobre algunes de les seves idees, que contemplades ara semblen profecies, i em refereixo principalment al seu punt de vista sobre el liberalisme. Després de la caiguda del mur de Berlín i l'enfonsament dels règims comunistes s'ha implantat a tot el món el neoliberalisme, més salvatge encara que el liberalisme britànic del segle XIX. Veiem com les empreses multinacionals prenen decisions tot prescindint dels interessos del país on són establertes i apareixen o desapareixen d'un lloc en funció de la barator de la mà d'obra, contemplem com hi ha molta gent sense feina, com enmig de l'opulència es formen bosses de extrema pobresa, com la gent és presonera d'hipoteques a molt llarg termini i malgrat tot malbarata el diner en coses que no necessita per res, i com corre per no anar enlloc, alhora que molts països es troben, en la més absoluta misèria. Només cal rellegir que en pensava Orellana per constatar si n'estava, de carregat de raó. L'altra predicció concerneix el paper de l'art que ha triomfat de ple en el terreny del disseny industrial. La cosa començà amb el cartellisme amb la destacada presència de Ramon Casas i amb Gaudí, que dissenyava el mobiliari de les seves edificacions; més endavant, alguns arquitectes destacats van fer dissenys per reproduir en sèrie, com Mies van der Rohe amb la seva butaca *Barcelona*, o la cadira Bonet d'Antoni Bonet, que des de fa molts anys es fabriquen amb èxit; seguiren després els dissenyadors professionals com Andreu Ricard autor de centenars d'objectes, d'us diversos, que es distingeixen per la seva utilitat i bon gust; tot plegat culminà en la creació d'escoles especialitzades en el disseny industrial i avui dia es pot dir que

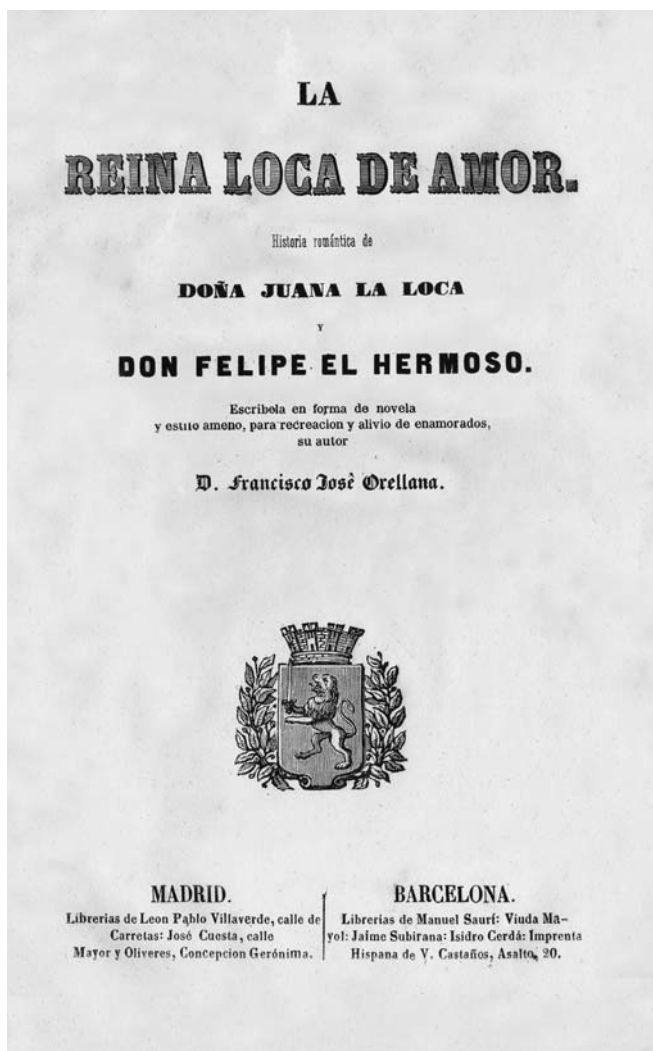

Fig. 3. Portada de la novel·la històrica *La reina loca de amor* (1854).

declara “positivista” i a una altra banda del mateix llibre hi fa una relació no gaire extensa dels autors que cal llegir, per tenir un pensament ben consolidat, entre els quals hi figura Auguste Comte. Evidentment, era ben conscient del que deia i de que havia llegit els tractats de filosofia positiva d’aquest pensador, la qual cosa ens indica, a més, que estava al dia de l’evolució del pensament europeu, ja que aquests tractats havien estat publicats a l’entorn del 1840. Resulten també ben significatives algunes de les seves traduccions com *Viage por Icaria* d’Étienne Cabet (Barcelona, 1848) i *Las ciencias ocultas* d’Eusèbe Salverte (Barcelona, 1865). El comunisme utòpic de Cabet propugnava la abolició de la propietat privada; a *Voyage en Icarie* alligona els seus seguidors sobre el camí a seguir per fundar la colònia ideal a la qual denominava *Icaria*. Cabet obtingué terres a Cincinnati (Ohio) destinades a colons i arribà a fundar *Icaria* amb una seixantena d’icarians, però un seguit d’enfrontaments i desercions van malmetre el projecte, que fou abandonat el 1856 coincidint la mort del mateix Cabet.

no hi ha cap indústria de manufactura sense una estreta col·laboració entre els enginyers i els artistes dissenyadors. Les altres activitats artístiques, però, han esdevingut mercaderies sotmeses a l’aberrant llei del mercat o a omplir els espais d’oci, a condició que siguin econòmicament rendibles: el pol oposat del paper que els correspon com a enaltidors de la qualitat humana.

Segons aquells que el van conèixer personalment, Orellana era un home de temperament equilibrat, intel·ligent, observador, imaginatiu i treballador. Es distingia pel seu tarannà progressista, fet ben palès en totes les seves activitats i escrits. El 1863 fundà a Madrid el periòdic progressista *El Bien Público* i, en no disposar de mitjans suficients per mantenir-lo, negocià un acord amb Pascual Madoz, qui transformà el diari i li donà el nom de *La Nación*, en el qual seguí Orellana com a director i on publicà excel·lents treballs. La lectura dels seus llibres és ben reveladora: a les seves novel·les sovintegen els comentaris favorables a la innovació i a la obertura d’esperit, alhora que es manifesta mol dur amb tota mena de fanatismes. A *Los pecados capitales* hi ha un paràgraf adreçat al lector en el qual es

A Barcelona la revista *La Fraternidad* fou l'òrgan de comunicació del comunisme cabetà; al seu entorn es congregava el primer grup socialista de certa importància a Catalunya, liderat per Narcís Monturiol; entre els seus membres hi figuraven Francisco J. Orellana i Josep Anselm Clavé. La traducció al castellà del llibre de Cabet fou feta conjuntament per Monturiol i Orellana. Pel que fa a Salverte, en podem dir que fou un dels precursors del positivisme; *Las ciencias ocultas* és un assaig sobre la màgia, els prodigis i els miracles. Veu en les antigues religions l'existència d'una ciència en mans de molt pocs, coneixedors de les lleis de la química i de la física, tot i ocultar-ho, que feien servir els seus coneixements per crear fets meravellosos davant el poble. Salverte en aquest llibre fa un recorregut per diverses cultures, per explicar des de l'òptica científica els prodigis de l'ocultisme.

Orellana a més de la seva activitat com a economista, fou també un distingit escriptor i erudit. El gruix de la seva obra literària es centra en la novel·la. La primera obra publicada just arribar a Barcelona fou, però, un llibre de poesia, *Lágrimas del corazón* (Barcelona, 1948). Publicà poc després *Talismán del amor* (Barcelona, 1850), petit tractat sobre l'amor seguit de consells per obtenir l'amor de la dona estimada, i *El clavel de la virgen* (Barcelona, 1850), conte molt fantasiós que, no sé per quina raó, és presentat juntament amb una selecció de poesies de Quevedo en el mateix volum. A partir d'aquí és quan comença la seva gran producció literària, i durant un període de dotze anys publicà totes les seves novel·les; les de ficció: *Mundo, dinero y mujer* (Madrid, 1853), *Luz del alba* (Barcelona, 1856) i *Los pecados capitales* (Barcelona, 1865); i les històriques: *Gontran el bastardo* (Madrid, 1853), *Isabel primera* (Madrid, 1853), *La reina loca de amor* (Madrid, 1854) (fig. 3), *El conde de España* (Barcelona, 1856), *Quevedo* (Barcelona, 1857), *Caín y Abel* (Barcelona, 1858), *Cristobal Colón* (Barcelona, 1858) i *Flor de oro* (Barcelona, 1863). Després d'aquest reguitzell de títols segueixen els treballs d'erudició: *Tèatro selecto* (Barcelona, 1867), *Historia del general Prim* (Barcelona, 1871), *Los grandes poemas* (Barcelona, 1873), *Vocabulario de disparates* (Barcelona, 1891, 4a edició). Mereix capítol a part la luxosa traducció d'*Orlando furioso* de Ludovico Ariosto (Barcelona, 1887) amb belles il·lustracions de Gustave Doré, on llueix el seu virtuós domini del llençatge.

Únicament publicà un llibre de poesia, *Lágrimas del corazón*, un llibret de mida reduïda de 255 pàgines amb una cinquantena de poemes de joventut de forta exaltació romàntica i de temàtica diversa, entre ells n'hi ha un dedicat a la inauguració del Gran Teatre del Liceu. A títol de mostra reproduïm, aprofitant la seva brevetat, el titulat *Madrigal*:

*“Ensueño de mi alma,
cuando por fin te miro realizado,
el destino me aparte de tu lado!
Mas oye, dulce dueño,
por si la realidad vuelve a ser sueño,
toma mi corazón, tenle guardado;
pues si lejos de ti desde hoy habito
ya no lo necesito”.*

Entre ells hi ha dos llargs poemes dedicats a la mort de la seva mare, l'un, i a la del seu pare, l'altre. Les dues darreres estrofes de cada un d'ells, conclouen d'aquesta manera:

*“Si a lo menos me matara
este dolor, madre cara!
no hubiera en mi pecho hiel!*

*Mas morir no es hoy mi suerte,
pues la vida está en mi muerte
y es la muerte más cruel”.*

*“Oh padre mio! Y en la estrecha tumba
pudo encerrarse lo que en vida fuiste?...
Huya del alma tan mezquina imagen,
mísera y triste.*

*No, no, la muerte respetó tu esencia,
yo, padre amado, te veré algún día;
mas, por gozar de las pasadas horas,
cuanto daría”.*

Tot i no haver publicat més llibres de poesia no abandonà mai aquesta manera d'expressió literària. A totes les seves novel·les n'hi trobem una o més introduïdes amb molta discreció a través d'algun personatge que canta. Aquest és un detall que suposo que mimava amb molta cura, ja que no deixa de ser significatiu que a la segona edició de *Mundo, dinero y mujer* hi afegís aquesta bella glossa, que no figurava a la primera.

*“Con el secreto mayor
planté en mi huerto un aroma,
y luego por el olor,
se supo sin saber como.
Con el secreto mayor”.*

Els seus escrits d'erudició no són molts, però sí que són força consistents. Sens dubte, el més important és la *Historia del general Prim*, en la qual no es limita a una simple biografia de l'il·lustre militar i polític, sinó que concentra a l'entorn de la seva vida els esdeveniments més notables d'un bon tros de la història del segle XIX: aquell que al mateix Orellana li tocà viure. Constitueix doncs un document històric de primera mà i de referència, sovint citat pels historiadors en els seus treballs sobre aquesta època. El voluminós *Teatro selecto, antiguo y moderno, nacional y extranjero* es compon de vuit volums d'un miler de pàgines cadascun, dels quals Orellana va fer els cinc primers; dels altres tres en tingué cura Gaietà Vidal i Valenciano. No pretén ser una col·lecció completa de peces teatrals sinó una selecció feta amb criteris de qualitat literària, que inclou notes, observacions crítiques i biografies dels principals autors, tot configurant en el seu conjunt una veritable història crítica del teatre. Pel que fa a la seva obra *Los grandes poemas* no l'he vist mai i no se si es tracta d'un simple recull o bé una obra d'envergadura com la precedent.

Les novel·les d'Orellana se situen de ple en el romanticisme espanyol, una mica tardà respecte a l'europeu, i tenen, per tant, les característiques pròpies d'aquest estil, adreçades a un públic avesat a llegir traduccions de novel·les històriques de Walter Scott, Victor Hugo, Eugène Sue i Alexandre Dumas, entre altres, i és en aquest context que cal situar-lo. El primer que salta a la vista

és que ell se centra únicament en la història d'Espanya i que ho fa amb tot el rigor que era possible a la seva època. A la biografia de *Quevedo* ho diu ben clar: “*Durante dos siglos se han dado de calabazadas los historiadores para descubrir la verdad de lo que se ha llamado la Conjuración de Bedmar o de Venecia, y han dicho tantas y tan contradictorias cosas, tantos y tan absurdos desatinos, que ha sido menester apelar a las conjeturas felices y a la imaginación de poetas y novelistas para saber, poco mas o menos, lo que allí pasó... Es que la verdad histórica no siempre cabe en la Historia, cortesana muchas veces de la política, y tiene que acomodarse, por necesidad a los gustos o caprichos de esta mentirosa señora. Pero la novela es muy diferente: no tiene el privilegio de mentir con descaro, ni aun siquiera el de referir los hechos inverosímiles: si lo hace, al momento pierde su autoridad, su prestigio, y es arrojada ignominiosamente de las manos: para que esto no sucediese, habría que inventar un nuevo género: el de la novela oficial*”.

Així, doncs, les seves novel·les històriques es basen en fets rigorosament reals narrats de forma novel·lada, amb una acurada descripció dels personatges i llurs perfils humans i psicològics. Al costat de les persones reals n'apareixen d'altres secundàries, sovint inventades, que reforcen vigorosament la trama narrativa. En una nota d'autor, a la biografia de *Cristóbal Colón*, ho explica d'aquesta manera: “*Al escribir la historia novelizada del descubrimiento de América, no he tenido la pretensión de hacer gala de ingenio, sacrificando la verdad de los hechos a la originalidad del argumento. El asunto era muy conocido de los estudiosos, y hasta vulgar en su conjunto: a mí sólo me tocaba hacerlo agradable en sus pormenores, y esto es cuanto anhele haber conseguido. Propúseme reunir en un volumen las noticias más exactas y curiosas que acerca de Colón, de su carácter y de su vasta empresa existen esparcidas en muchos, y darles el movimiento de acción que es necesario para hacer amable la aridez de la Historia. Complázcome en creer que por mi parte no he omitido diligencia para ser verídico en la relación de los acontecimientos, por más que la oscuridad misma de la Historia me haya obligado a introducir personajes y escenas de invención, a fin de poner de relieve y amenizar ciertas situaciones, que de otro modo parecerían pálidas y pesadas. Mas téngase por cierto, que ninguna de aquellas en que figura Colón deja de estar ajustada a la verdad, al menos en su esencia*.” Aquesta explicació es pot fer extensiva a totes les altres novel·les històriques, en les quals els diàlegs flueixen molt àgils i vius dins un estil essencialment literari. Les descripcions de llocs i espais són molt acurades i precises, de manera que produeixen en el lector la sensació d'estar-los veient. La prosa és molt ben construïda i crida l'atenció per l'excel·lent riquesa de vocabulari. La qualitat del llenguatge era una de les seves obsessions; diuen que sempre tenia un llapis a mà i feia esmenes de les incorreccions que detectava a tots els textos quan anava llegint; fins i tot va fer un *Vocabulario de disparates* amb una recopilació de les paraules incorrec-tes o mal usades que sovint es troben en els escrits en llengua castellana. Aquesta obreta havia estat publicada en les tres primeres edicions amb el pseudònim Ana Oller. La quarta, ja amb el seu nom, fou publicada després del seu traspàs, a cura del seu fill Emili, qui hi incorporà totes les paraules que Orellana havia anat recopilant després de la tercera edició.

Els períodes històrics que abracen les seves novel·les són quatre. El més antic, d'aroma trobadoresc, el trobem a *Gontran el bastardo*, situat en el regnat d'Alfonso VIII. A banda de les intrigues de palau, les històries amoroses i les pugnes entre famílies poderoses, hi descriu amb molt vigor la pèrdua de la batalla d'Alarcos contra els sarraïns que conclou al final amb victòria a Las Navas de Tolosa. Dins aquest mateix període hi podem afegir *Caín y Abel*, que, tot i ser subtítulat com a *Cróni-*

ca provençal del siglo X, desenvolupa tota l'acció a Barcelona durant el regnat del Comte Borrell II amb una història que gira a l'entorn del setge i conquesta de Barcelona per les tropes d'Al-Man-sur i la recuperació de la capital per part del comte català. D'aquesta novel·la criden la atenció dues coses, la primera és que l'autoria és compartida amb G. S., de qui no he sabut identificar la personalitat ni el seu grau de participació en la creació de l'escrit, perquè l'estil narratiu és idèntic a les altres novel·les d'Orellana; la segona és que cada capítol està encapçalat amb breus poemes en català antic extrets del romancer o de poetes primitius, sobretot d'Ausiàs Marc.

El segon període, que correspon a la unió de les corones de Castella i Aragó que donà naixement a l'Espanya moderna i l'inici de la formació de l'imperi, és el més extens i hi dedica quatre obres: *Isabel primera*, *Cristóbal Colón*, *Flor de oro* i *La reina loca de amor*. Comença la història amb *Isabel primera* composta de dos volums: en el primer relata totes les peripècies del reinat d'Enric IV, de ple encara en l'era feudal, i les dificultats per al matrimoni amb Ferran d'Aragó, seguit de les pugnes amb la Beltraneja, fins a la mort d'aquell sobirà i la coronació d'Isabel; el segon, des de la coronació fins la culminació de la conquesta de Granada. A *Cristóbal Colón* narra les dilatades i descoratjadores gestions de l'illustre navegant fins a arribar a veure realitat els seu somni, amb la descripció del viatge al Carib i el retorn gloriós a Barcelona. Segueix la segona part a *Flor de oro*, amb la conquesta d'Haití i els successius viatges de Colom a Amèrica. Clou el cicle *La reina loca de amor* (fig. 4), iniciada a partir del traspàs d'Isabel, tot seguint els esdeveniments, generats fonamentalment per l'ànim de Ferran d'exercir una tutela sobre els joves reis de Castella, fins a la sobtada mort de Felip I que culminà en el nomenament del cardenal Cisneros com a regent. Durant tot aquest període s'havia fet el pas del món medieval al món modern i Espanya havia esdevingut un imperi. Imperi més efímer del que aparenta ja que, en una nota a peu de pàgina a *Isabel primera*, Orellana fa una observació a propòsit de la mort del príncep Joan, fill dels Reis Catòlics: “Por su muerte pasó la corona de Castilla, con sus vastas dependencias, a la casa de Austria: desde entonces debe contarse la época de nuestra decadencia, no obstante los relámpagos de gloria que dio a España Carlos V: desde entonces acá, con bre-

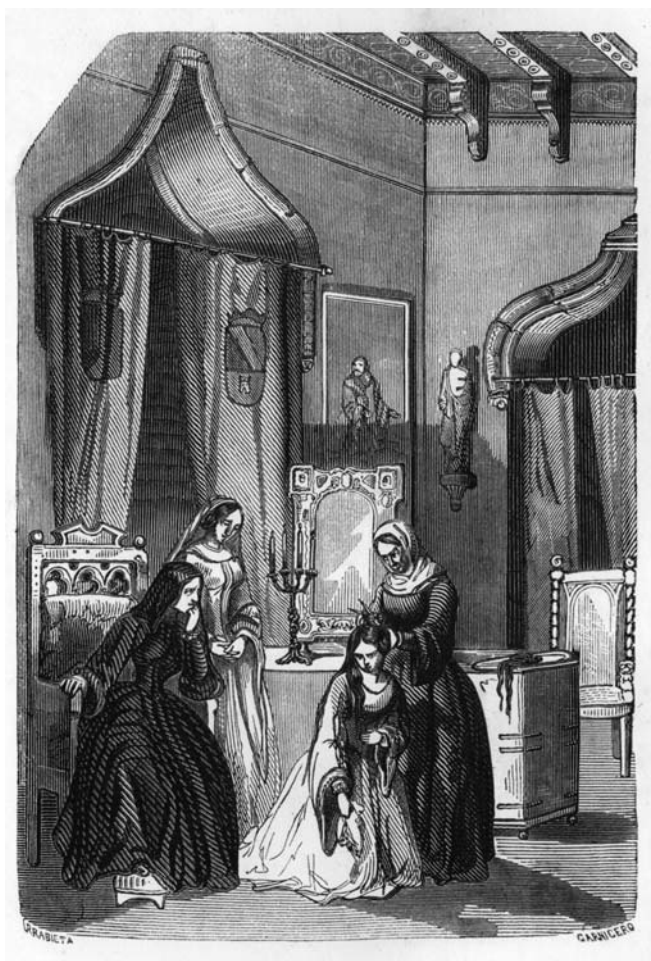

Fig. 4. Dibuix d'Urrabieta, gravat en fusta per Carnicero, il·lustració de *La reina loca de amor* (1854).

ves intervalos, la política de España no ha dejado de ser supeditada o entorpecida por intereses extranjeros.”

En el tercer, corresponent a la biografia de *Quevedo*, hi trobem un retaule de la vida de la cort i les seves intrigues a cavall dels regnats de Felip III i de Felip IV, reis d'escassa personalitat, el primer d'una religiositat malaltissa que el feia passar el dia resant i el segon amant de les arts i, sobretot, de les dones. La seva feblesa els posava en mans de privats, individus ambiciosos i poc escrupolosos, com el duc de Lerma i el comte-duc d'Olivares, i favorits com el sinistre Rodrigo Calderón, els quals responsabilitza l'autor de l'empobriment i la decadència d'Espanya. Al meu entendre, aquesta és la millor de les novel·les d'Orellana: hi posa de manifest l'admiració que sentia pel poeta i li atorga en els diàlegs un llenguatge incisiu, irònic i sovint sarcàstic. Fins i tot el Quevedo faldiller, buscabregues i espadatxí és enaltit pel seu amor secret per la dona del seu millor amic, el duc d'Osuna.

Finalment el quart ja era molt proper a l'època del mateix Orellana, ja que arrenca just al moment del seu naixement, quan el Trienni liberal fou derrotat i Ferran VII restablí la monarquia absoluta. A *El conde de España* exposa com els liberals eren perseguits, titllats de maçons, i els realistes es dividien en dos partits: els moderats, o il·lustrats i els integristes, que volien una monarquia teocràtica amb el lema, “Altar-Trono-Inquisición” i creaven societats secretes per intervenir en la política al marge de la llei. La novel·la narra tota la trama de traïcions que desembocà en les guerres carlines i en dedica una bona part a descriure l'arbitrària i sinistra activitat del comte d'Espanya com a capità general de Catalunya, inventant conspiracions, detenint, torturant i afusellant amb consells de guerra sumaríssims, sense mes proves que la simple delació, centenars d'homes dignes i innocents. La descripció d'aquesta actuació és terrorífica i resultaria increïble si no haguéssim vist amb els nostres propis ulls una situació molt semblant a Barcelona durant la dècada del 1940. Queda molt clar que el regnat de Ferran VII fou tan nefast que encara en paguem ara les conseqüències.

Acostumats a llegir la Història amb la simple i freda descripció dels fets hem de reconèixer que resulta molt més atractiva la seva narració en forma novel·lada, ja que t'immergeix en l'època amb tots els fets però també en els costums i la manera d'actuar, de fer i de pensar propis d'aquell moment, sobretot si son escrits d'una manera amena i amb traça per mantenir l'atenció del lector, com feia magistralment Orellana.

Les tres novel·les de ficció tenen en comú l'omnipresència de l'amor, un sentiment molt exaltat en el romanticisme, del qual Orellana en tenia un concepte molt elevat. Al seu llibret *Talisman del amor* diu que se'l podria definir com “*un fluido imponderable conocido solo por sus efectos, que tiende a la generación y conservación de la naturaleza entera*” i el compara amb les forces d'atracció i repulsió que mantenen l'equilibri de l'univers. Hi són també presents altres passions, com la cobdícia, la luxúria i l'avarícia en tant que motors de l'acció, principalment a *Los pecados capitales*, en què apareixen tots. Un altre tret en comú a les tres, és la situació en època contemporània i que l'acció, tot i transcórrer a diferents llocs en cadascuna d'elles, es mou en una part important, a totes tres, a Madrid com a centre on es barreja l'opulència amb la misèria, la corrupció amb l'honestedat. La vida d'aquesta ciutat és descrita extensament a *Luz del alba*, on l'original argument, basat en un home que en virtut d'un elixir màgic ha passat quatre segles dormint, s'ha de posar al dia de les fantàstiques coses que l'envolten, cosa que dona peu a la descripció de moltes activitats i costums de l'època i on es pot llegir el següent paràgraf: “*Madrid, pueblo de transición, término*

medio entre lo pasado y lo presente, así como encierra cabezas que de todo saben un poco, y especialidades eminentes que han estado en París y en Londres, así también contiene muestrarios de todo lo conocido, hasta facsímiles de locomotoras y un boceto de ferrocarril. Hay además en él grandes fábricas de leyes, que se construyen con arreglo al último figurín, y duran lo que dura la moda; y otras donde se elaboran artículos de presupuesto, cuyo consumo está muy extendido entre sus mismos productores.”

Aquestes novel·les es llegeixen molt bé per la bona organització de la trama argumental, per la ben ordenada successió d'esdeveniments, per la fluïdesa i bellesa del llenguatge i pel manteniment sostingut de l'atenció del lector. La seva qualitat literària es remarcable i no es limita a una ben ordida narració, sinó que hi afegeix nombrosos comentaris, fruit del seu coneixement enciclopèdic, que enriqueixen considerablement l'obra. Crec que si quan anava a Madrid a defensar els interessos econòmics de Catalunya hagués aprofitat per freqüentar els cercles literaris madrilenys, avui seria un personatge ben conegut de la literatura espanyola i no hauria estat relegat als llimbs d'un prescindible català.

Sento que la meua escassa formació en historiografia, en economia i en literatura faci que aquest article no estigui a l'alçada que Orellana mereix i si m'he atrevit a escriure'l és per la senzilla raó de que em sento molt orgullós de ser el seu besnét, i l'admiro tant per la seva talla intel·lectual, com per la seva eficaç participació en l'inici de la industrialització de Catalunya. Confio que algú més qualificat que jo faci un treball rigorós sobre la seva important personalitat, avui dia tan poc coneguda.¹

Obres

Poesia

Lágrimas del corazón (Barcelona, 1848)

Novella de ficció

Mundo, dinero y mujer (Madrid, 1853)

Luz del alba (Barcelona, 1856)

Los pecados capitales (Barcelona, 1865)

Novella històrica

Gontran el bastardo (Madrid, 1853)

Isabel primera (Madrid, 1853)

La reina loca de amor (Madrid, 1854)

El conde de España (Barcelona, 1856)

Quevedo (Barcelona, 1857)

Caín y Abel: crònica provençal del siglo X (Barcelona, 1858)

Cristóbal Colón (Barcelona, 1858)

Flor de oro (Barcelona, 1863)

Treballs d'erudició

Teatro selecto (Barcelona, 1867)

Historia del general Prim (Barcelona, 1871)

Los grandes poemas (Barcelona, 1873)

Vocabulario de disparates (Barcelona, 1891, 4a edició)

Divers

Talismán del amor (Barcelona, 1850)

El clavel de la virgen (Barcelona, 1850)

Economia

Reseña completa descriptiva y crítica de la Exposición Industrial y Artística de productos del Principado de Cataluña (Barcelona, 1860)

La Exposición Universal de París en 1867 (Barcelona, 1867)

Demostración de la verdad de la balanza mercantil y causa principal del malestar económico de España (Barcelona, 1867)

El eco de la producción. Revista quinzenal (núm. 1, 1 d'abril del 1880)

Traduccions

El hijo del diablo, de Paul Féval (trad. amb Víctor Balaguer) (Barcelona, 1847)

La dama de Monsoreau, d'Alexandre Dumas (trad. amb Víctor Balaguer) (Barcelona, 1848)

Viage por Icaria, d'Étienne Cabet (trad. amb Narcís Monturiol) (Barcelona, 1848)

Las ciencias ocultas, d'Eusèbe Salverte (Barcelona, 1865)

Orlando furioso, de Ludovico Ariosto (Barcelona, 1887)

NOTA

1. Tota la informació exposada en aquest text ha estat extreta dels llibres del mateix F. J. Orellana i de l'opuscle publicat l'any 1892 amb els discursos de Frederic Rahola i Pere Estasén, llegits en la sessió necrològica que el Foment del Treball Nacional dedicà a la seva memòria.